

přírodovědné, 60 % humanitní. Vzorek nebyl reprezentativní, neboť dotazovaní měli nejméně středoškolské vzdělání. Důvody pro poslední byly technického rázu: na dotazník zaslaný poštou by při jiném výběru respondenti nereagovali adekvátně.

Poslední část studie shrnuje výsledky výzkumu. Tato část je také nejzajímavější. Bylo již řečeno, že vzorek není dostatečně reprezentativní, což si autor uvědomuje. Přesto lze souhlasit s autorem, že určitý výběr dotazovaných podstatně neohrožuje validitu a reliabilitu výzkumu.

Na základě získaných dat rozděluje autor respondenty do tří skupin: V+ – skupina s vysokým pozitivním náboženským postojem, Vo – skupina s neutrálním postojem a V– – skupina s vysokým negativním postojem k náboženství. Poté autor provádí korelace s daty charakterizující osobnost, které získal Cattellovým 16 P.F. testem. Účel je zřejmý: autor zkoumá, zda Cattellovy faktory osobnosti (tedy jejich syenci) koreluje s intenzitou náboženského postoje. Mezi skupinou V+ a Vo existují velmi signifikantní rozdíly u faktorů F, G, O, Q1, Q3, Q4. Vysoká intenzita náboženského postoje pak vykazuje tyto rysy: F– (desurgence – tendence k introverzi), G+ „síla superega“ (vysoké sebevědomí, odpovědnost, spolehlivost, závislost na společenských standardech), I+ (prezícia), O+ (sklon k pocitům viny), Q1 (radikalismus), Q3 (tento faktor podle Cattella reprezentuje míru integrace osobnosti, „conscious selfsentiment“), osoby s vysokým skóre Q3 projevují reakce sociálně souhlasného charakteru), Q4 (podle Cattella vysoké Q4+ zahrnuje „iracionální“ starosti, tenze, dráždivost. Cattell pomocí faktorů O a Q4 diferencuje neurotiky – v obou případech – soudí Cattell – úroveň vzrušení a tenze pochází z nevybitého a nekontrolovatelného libida). Zajímavým zjištěním u osob s vysokou intenzitou náboženského postoje je vysoké kladné skóre G, Q1, Q4. Není vyloučeno, že autor v těchto faktorech osobnosti zachytil vlastně okolnosti jiného charakteru: sociální klima katolicismu v Polsku.

Srovnáním 16 P.F. testů skupin V+ a Vo dojdeme ještě k jednomu důležitému závěru: není rozdílů ve faktorech A (cyklothymie, schizothymie), E (dominance, submise), H (parmis, trectia – faktor vztahující se dynamičnosti psychiky). Tyto faktory jsou etiologicky konstituční, což tedy znamená, že náboženské postoje, zážitky se neopírají o dědičné rysy osobnosti a že tedy závisí na těch rysech osobnosti, které se utvořily v procesu socializace. Kdyby se podařilo sledovat a zachytit dynamiku vývoje faktorů osobnosti v souvislosti s procesem socializace, pak by také bylo možné např. zachytit to období, kdy náboženské obsahy působí na člověka nejsilněji. (Vnímavost vůči náboženství totiž nemusí – jak se obecně soudí – souviset jen s krizovými životními situacemi.)

Mezi skupinou V– a Vo – jak ostatně bylo možné předpokládat – není velkých rozdílů. Signifikantní difference je jen ve faktorech O a Q1. Mezi skupinou V+ a V– autor našel velmi signifikantní diferencii jen ve faktorech G, M, Q1. Neexistence rozdílů mezi faktory O a Q4 neodpovídá povšechné zkušenosti.

Autor studie prokázal, že náboženství má vliv na strukturu osobnosti. Skutečnost, že náboženské obsahy formují osobnost člověka, nevyovídá nic o ontologickém charakteru těchto obsahů, jak se domnívá autor. Takový nekonzistentní závěr práce má své odůvodnění: studii W. Prezyny vydala Katolická univerzita v Lublinu. Nicméně i práce této provenience – pokud jde o práce vědecké – mohou být prospěšné ve výzkumu a studiu religiozity a tím tedy také prostředkem vědeckého ateismu.

Pavel Lukáš

Bernard Bolzano: Kleine Wissenschaftslehre; ed. Jaromír Loužil, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1975, 229 stran.

Zájem o Bolzanův přínos v oblasti noetiky, logiky a metodologie věd dokládá nejen v pořadí už čtvrté vydání Bolzanova *Wissenschaftslehre* (Aalen 1970), ale i různé výtahy, které jsou v poslední době z tohoto Bolzanova základního spisu pořizovány: *Grundlegung der Logik* (ed. Friedrich Kambartel, Hamburg 1963), *Theory of Science* (ed. Rolf George, Berkeley–Los Angeles 1972), *Theory of Science* (ed. Jan Berg, Dordrecht–Boston 1973). Bolzanově logice bylo věnováno i videňské sympozium, konané u příležitosti 125. výročí Bolzanovy smrti (viz *Bolzano als Logiker*, Wien 1974).

Zatím poslední bolzanovskou edicí je právě spis *Kleine Wissenschaftslehre*. Jaromír Loužil připravil pod tímto názvem pro filozofickohistorickou řadu spisů Rakous-

ké akademie věd (sv. 299) k vydání *Auszug aus den ersten zwei Bänden der Wissenschaftslehre* B. Bolzanos, verfasst von einem seiner Schüler.

Ve svém edičním doslovu Loužil připomíná, že už sám Bolzano považoval za potřebné učinit něco pro to, aby se alespoň základním myšlenkám z jeho rozsáhlého spisu (první vydání *Wissenschaftslehre* v Sulzbachu 1837 má téměř tři tisíce stran) dostalo větší pozornosti. Spolu se svými přáteli a žáky (Příhonským, Feslem aj.) uvažoval o vydání nějakého výtahu, a to nejraději ve francouzském nebo anglickém překladu (německý vědecký svět byl tehdy filozoficky orientován jinak). Bolzano se takové knížky nedočkal; že však jeho přátelé na výtahu skutečně pracovali, dosvědčují nejen některé zmínky v jejich korespondenci, ale především sám text z 50.–60. let, který nyní Loužil vydal.

Rukopis je součástí Bolzanovy literární pozůstalosti uložené v pražském Památníku národního písemnictví. Autor výtahu ani pisař (zřejmě jde o dvě osoby) nejsou známi. Loužil má za to, že jako autor přichází v úvahu nejspíše někdo z trojice Franz Příhonský, Gregor Zeithammer, Emilian Veverka, a proto také v jednotlivých medailóních načrtává jejich životní dráhu, jejich vlastní odbornou práci a vztah k Bolzanovi a jeho dílu.

Publikovaný výtah byl pořízen z prvních dvou svazků *Wissenschaftslehre*; práce však zůstala nedokončena (chybějí poslední paragrafy druhého dílu). Jinak výtah nevynechává žádný paragraf, avšak všechny zkracuje, a to vypouštěním celých odstavců, případně vět a jejich částí.

Loužilovo pečlivé vydání *Kleine Wissenschaftslehre* má, jak také konstatuje autor předmluvy Curt Christian, nemalý dosah vědeckohistorický a jistě přispěje k dalšímu bolzanovskému bádání. Nad všemi těmito novými edicemi si však nakonec nemůžeme nepřipomenout, že už v roce 1849 jeden ze zmíněných Bolzanových žáků psal o tom, že by bylo třeba pomýšlet i na vydání českého překladu Bolzanova největšího spisu alespoň ve výtahu.

Alexander Fazik: O lidském štěstí bez iluzí; Mladá fronta (edice Prameny), Praha 1974, 210 stran.

Dlouholetý zájem A. Fazika o problematiku lidského štěstí (již v roce 1964 uveřejnil v *Nové myslí* článek *Zamyslenie nad šťastím*) se konkretizoval v recenzované práci. Je patrné, že kniha vznikla na základě podrobného studia četné literatury z dějin filozofie, etiky, sociologie, i na základě sociologických, psychologických aj. výzkumů, stranických materiálů.

Autor přistupuje k analýze pojmu štěstí z marxistických pozic, a proto zdůrazňuje závislost představ o štěstí na historickém typu společnosti. Tomu je podřízeno i rozvržení knihy do jednotlivých kapitol. Tak se do centra autorova zájmu dostávají koncepte štěstí ve filozofických systémech otrokářské společnosti, v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu, v období předmonopolního a monopolního kapitalismu a posléze i v podmínkách socialistické společnosti.

Autor zdůrazňuje především jeden rys všech koncepcí štěstí od antiky až po současné buržoazní směry: Nikdy nemohly dospět k vyřešení otázky štěstí v celé její komplexnosti, neboť člověk, kterého se toto štěstí týkalo, nebyl pojímán ve své celistvosti, ale izolovaně od společenských vztahů. Fazik z marxistických pozic polemizuje především se stoupenci existencialismu a novotomismu. Dokládá mnoha příklady, že buržoazní filozofové a spisovatelé kladou otázku štěstí do psychologické a individuální roviny, uzavírají ji do soukromí duševního života jedince — hovoří pouze o štěstí subjektivním. Jejich přístup ke světu rezignuje na daný stav skutečnosti nebo vyzdvihuje pouze individuální úspěchy.

Marxistické pojetí naprosto nepřehlídí individuální představy a zájmy jedince, ale vychází z předpokladu, že skutečné štěstí je možné jen jako harmonická jednota osobních a společenských zájmů, i když zájmy společenské bývají považovány za prvotní. Autor říká: „... na jejich realizaci závisí pak i bohatství obsahu života každého jednotlivce. Jen v boji za společenské štěstí lze dosáhnout i osobního štěstí“ (str. 11). Fazik podává marxistickou analýzu společenských podmínek, které jsou potřebné ke šťastnému životu lidí; odpovídá i na otázku, jaký typ společnosti poskytuje optimální předpoklady a podmínky pro jeho plnou realizaci, a zabývá se i příčinami, které tomu brání.